

Mowa nienawiści w przestrzeni publicznej. Raport z badań prasy w 2014 roku – streszczenie

***Hate Speech Alert – przeciwko mowie nienawiści
w przestrzeni publicznej***

projekt realizowany przez Stowarzyszenie
Interkulturalni PL oraz Fundację Dialog Pheniben,
w ramach programu Obywatele dla Demokracji,
finansowanego ze środków Funduszy EOG.

Hate Speech Alert – przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej

projekt realizowany przez Stowarzyszenie Interkulturalni PL oraz Fundację Dialog Pheniben, w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego ze środków Funduszy EOG.

Między październikiem 2014 roku a lipcem 2015 roku Stowarzyszenie INTERKULTURALNI PL w partnerstwie z Fundacją Dialog-Pheniben prowadziło prace nad diagnozą mowy nienawiści, obecną w dyskursie mediów wynikającą bądź z twórczości samych dziennikarzy, bądź ze sprawozdawczości dotyczącej działań i wypowiedzi polskich polityków. Analiza ta miała posłużyć wyodrębnieniu grup docelowych projektu „Hate Speech Alert - przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej, finansowanego z Funduszy EOG, w ramach konkursu grantowego „Obywatele dla demokracji”.

W rezultacie podjętych w ciągu tych dziesięciu miesięcy działań powstała publikacja „Mowa nienawiści w przestrzeni publicznej. Raport z badań prasy w 2014 roku”. W pierwszym etapie pracy nad diagnozą dokonano ewaluacji i metaanalizy dotychczasowych danych i opracowań na temat tego zjawiska, uwypuklając te wątki występujące w badaniach, które dotyczyły działalności prasowej, czy medialnej oraz aktywności politycznej. Na bazie dotychczasowych opracowań wypracowano również spójną definicję mowy nienawiści, która posłużyła następnie do przeprowadzenia analizy jakościowej uzyskanego materiału prasowego.

Łączy ona elementy definicji rekomendowanej przez Radę Europy w jej oficjalnych dokumentach z intuicyjnymi założeniami opisanymi w książce S. Kowalskiego i M. Tulli „Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści” (Warszawa 2001) jedynym, jak dotąd, jakościowym badaniem prasy pod tym kątem. Za akt mowy nienawiści uznano zatem wypowiedź, która szerzy, propaguje i usprawiedliwia nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm oraz inne formy nietolerancji podważające bezpieczeństwo demokratyczne, spójność kulturową i pluralizm. Aby dana wypowiedź mogła być uznana za przykład mowy nienawiści, musiała spełniać łącznie trzy warunki:

Finansowane ze środków:

Patroni:

Hate Speech Alert – przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej

projekt realizowany przez Stowarzyszenie Interkulturalni PL oraz Fundację Dialog Pheniben, w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego ze środków Funduszy EOG.

- 1) być wypowiedziana z negatywną intencją lub z zamierzeniem ataku (poniżenia, zdeprecjonowania, obrażenia, pokazania wyższości etc.),
- 2) być skierowana do zbiorowości lub do osoby indywidualnej zredukowanej do cechy danej zbiorowości,
- 3) używać cechy będącej elementem czyjejs tożsamości (lub przypisywać danej osobie taką cechę) jako epitetu/etykiety będących podstawą do dyskryminacji.

Publikacja zawiera również obszerne omówienie i krytyczną analizę przepisów prawnych, które mają chronić jednostki przed używaniem wobec nich mowy nienawiści. Wskazuje się również na znaczny rozdźwięk między teoretycznymi podstawami normatywnymi umożliwiającymi przeciwdziałanie temu zjawisku a rzeczywistością ich stosowania, która niezmiennie od dziesięcioleci krytykowana jest zarówno przez organizacje pozarządowe, jak i organy instytucji międzynarodowych, Rady Europy i Unii Europejskiej, odpowiedzialne za wdrażanie reguł równościowych i przeciwdziałanie dyskryminacji. Mimo bowiem licznych dowodów na znaczne rozprzestrzenienie się i nasilanie zjawiska mowy nienawiści, zwłaszcza w Internecie, ale także w tradycyjnych mediach i wypowiedziach polityków liczba postępowań prokuratorskich prowadzonych w sprawie przestępstw z nienawiści, obejmujących również zagadnienia stosowania języka nienawiści pozostaje niezmiennie mała, często kończąc się zresztą umorzeniem lub odmową wszczęcia śledztwa czy dochodzenia. Autorzy Raportu wyrażają zaniepokojenie tym faktem, szczególnie, że stosunkowo niewielka liczba odnotowanych przez resort sprawiedliwości skazań sugeruje, iż osoby pociągane do odpowiedzialności za stosowanie mowy nienawiści to przede wszystkim osoby młode, a więc wychowywane już w warunkach demokratycznego państwa prawa, w którym edukacja antydyskryminacyjna winna być podstawą procesu socjalizacji.

Finansowane ze środków:

Patroni:

Pierwsze
Radio
Informacyjne

Hate Speech Alert – przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej

projekt realizowany przez Stowarzyszenie Interkulturalni PL oraz Fundację Dialog Pheniben, w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego ze środków Funduszy EOG.

Stanowiąca pierwszą część publikacji metaanaliza, będąca częścią studium prowadzonego przez zespół badawczy, składający się z dr. Adama Bulandry, dr. Mateusza Zimnocha i Jakuba Kościółka obejmuje swoim zakresem badania opinii społecznej oraz inne polskie i międzynarodowe projekty poświęcone zagadnieniu mowy nienawiści. Badania poddane analizie i ocenie mają bardzo różnorodny charakter i różnią się między sobą przyjętymi kryteriami definiowania samego zjawiska. Mimo to zawierały zawsze elementy, które pozwalały na sprowadzenie omawianego fenomenu społecznego do wspólnego mianownika. Dotyczyły one albo ogólnego osadzenia zjawiska w ramach dyskursu dotyczącego dyskryminacji, polityki społecznej, czy patologii, albo poświęcone były specyficznym odłamom mowy nienawiści, dotyczącej poszczególnych środowisk czy grup społecznych, takich jak mniejszości seksualne, religijne, rasowe, czy etniczne, lub też wyróżnione przez status społeczny, jak np. mniejszości imigranckie. Badanie przekrojowe nad zastanymi analizami naukowymi mowy nienawiści pokazało pewien utrzymujący się stale trend, który pokazuje, iż w Polsce mowa nienawiści dotyka przede wszystkim mniejszości seksualne oraz Żydów, a w coraz większym stopniu także muzułmanów, Romów oraz osoby wpisujące się pozytywnie w dyskurs dotyczący kulturowego ujęcia płciowości, tzw. gender. Maleje z kolei mowa nienawiści wobec osób czarnych, a rasizm zmienia nieco swój charakter, nakierowując się na osoby pochodzenia azjatyckiego lub arabskiego, często wiążąc się w sposób nierozzerwalny z problematyką islamofobii.

Wynik przeprowadzonej metaanalizy badań stał się następnie podstawą do przeprowadzenia przez zespół badawczy badania na materiałach prasowych dotyczących dziewięciu mniejszości, wytypowanych w oparciu o dotychczasowe dane na temat grup społecznych (niekoniecznie mniejszościowych), funkcjonujących w ramach społeczeństwa większościowego i najbardziej narażonych na dyskryminację.

Finansowane ze środków:

Patroni:

Pierwsze
Radio
Informacyjne

Hate Speech Alert – przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej

projekt realizowany przez Stowarzyszenie Interkulturalni PL oraz Fundację Dialog Pheniben, w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego ze środków Funduszy EOG.

Badania ilościowe otrzymanego od spółki Press-Service materiału prasowego, zawierającego 26 501 artykułów zakończyliśmy w kwietniu 2015 roku. W jego wyniku wytypowano trzy grupy, wobec których stwierdzono najwyższy współczynnik współwystępowania języka charakterystycznego dla mowy nienawiści w otoczeniu wyrazów denotujących poszczególne grupy społeczne objęte badaniem. Są to mniejszości seksualne, muzułmanie i Żydzi. Analizę przeprowadzono za pomocą statystycznych narzędzi komputerowych w oparciu o automatyczną analizę słów oraz ich związków w badanych korpusach tekstowych. Zastosowana metoda tego typu jest powszechnie wykorzystywana w badaniach medioznawczych, lecz nie pozwala ona na wyciąganie twardych wniosków i konkluzji dotyczących badanego tematu. Badanie tego typu nie pozwala bowiem na uchwycenie kontekstu wypowiedzi, ani nie rozróżnia w jakim momencie dana forma wypowiedzi prasowej wpisuje się w przyjętą na potrzeby badania definicję mowy nienawiści.

Zastosowana metoda badawcza opierała się na analizie współwystępowania oraz charakterystyki związków między wyrazami określającymi dane grupy społeczne a językiem charakterystycznym dla mowy nienawiści, wraz z określeniem częstotliwości takiego współwystępowania w korpusie badanych tekstów w stosunku do korpusu referencyjnego. W ramach badania ilościowego analizie poddano 26 501 artykułów prasowych, które ukazały się pomiędzy 1. stycznia a 31. grudnia 2014 roku na temat 9. mniejszości w siedmiu gazetach codziennych oraz trzynastu tygodnikach. Pominięto inne media, w tym w szczególności elektroniczne ze względu na trudności w ich monitorowaniu i olbrzymie koszty tego rodzaju monitoringu, a także pewne cechy charakterystyczne prasy tradycyjnej, które czynią ją uniwersalnym, zdywersyfikowanym i pluralistycznym nośnikiem opinii społecznej.

Finansowane ze środków:

Patroni:

Pierwsze
Radio
Informacyjne

Hate Speech Alert – przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej

projekt realizowany przez Stowarzyszenie Interkulturalni PL oraz Fundację Dialog Pheniben, w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego ze środków Funduszy EOG.

Wynik badania ilościowego okazał się zbieżny z przeprowadzoną metaanalizą innych badań prowadzonych nad mową nienawiści w Polsce, co pozwoliło na rozciągnięcie uzyskanych wyników na szerszą perspektywę badań społecznych nad tym fenomenem. Ze względu na fakt, iż badanie ilościowe miało przeważający charakter naukowy, odnosiło się głównie do zależności statystycznych i często operowało językiem o wysokim stopniu abstrakcji, dla ułatwienia czytelnikom raportu zapoznania się z wynikami badania oraz dla pokazania czym w istocie jest mowa nienawiści w dziennikarstwie prasowym oraz w polityce - postanowiono załączyć do raportu część, dotyczącą analizy jakościowej badanej prasy.

Analiza jakościowa została przeprowadzona przez dr. Adama Bulandrę według przyjętej pierwotnie w projekcie definicji mowy nienawiści. Ponieważ analiza wszystkich dostępnych artykułów prasowych nie była możliwa, badanie ograniczono na kilku poziomach. Po pierwsze analizie poddano tylko artykuły dotyczące mniejszości wytypowanych w badaniu ilościowym, tj. muzułmanów, Żydów i mniejszości seksualnych, co zmniejszyło zakres badania do łącznie 9882 artykułów, z których przy zastosowaniu metod wyszukiwania, użytych pierwotnie w badaniu ilościowym ograniczono po raz wtóry ich liczbę o ok. 50%, a następnie metodą doboru losowego poddano szczegółowej analizie jakościowej 350 artykułów dotyczących mniejszości muzułmańskiej, 450 artykułów dotyczących mniejszości żydowskiej oraz 500 artykułów dotyczących mniejszości seksualnych. Różnica w ilości artykułów losowanych do analizy wynikała z różnic w wielkości korpusów pierwotnych, tj. liczby artykułów dotyczących poszczególnych grup. Do raportu z wykonanej kwerendy wybrano łącznie 149 pozycji, które zdaniem autora spełniały przyjęte przesłanki definicyjne mowy nienawiści i zostały tym samym włączone do ostatniej części raportu, stanowiącego diagnozę mowy nienawiści w przestrzeni publicznej, odzwierciedlonego w prasie w 2014 roku.

Finansowane ze środków:

Patroni:

Hate Speech Alert – przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej

projekt realizowany przez Stowarzyszenie Interkulturalni PL oraz Fundację Dialog Pheniben, w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego ze środków Funduszy EOG.

Trzeba zaznaczyć, iż przeprowadzona kwerenda pokazała, iż mową nienawiści w prasie rządzą pewne zależności, które mogą pomóc w jej zapobieganiu lub eliminacji. Spoglądając na tytuły przewijające się w naszym badaniu okazuje się, iż pewne czasopisma i gazety są nadreprezentowane w badaniu, tj. zajmują się danym tematem, czy grupą społeczną znacząco częściej niż inne tytuły prasowe. Przykładowo analizując artykuły dotyczące mniejszości żydowskiej okazało się, iż około 80% analizowanego materiału podzieliły między sobą po połowie „Gazeta Wyborcza” i „Najwyższy Czas”, przy czym w tej pierwszej nie stwierdziliśmy wypowiedzi, będących nośnikiem mowy nienawiści wobec Żydów, za wyjątkiem pewnych tekstów o charakterze sprawozdawczym, czy reportażowym, natomiast wypowiedzi takie były bardzo charakterystyczne dla „Najwyższego Czasu”. Kolejną obserwacją była powtarzalność nazwisk dziennikarzy, którzy są autorami form prasowych, będących nośnikiem mowy nienawiści. W tym sensie znaczna liczba nienawistnych wypowiedzi była dziełem nielicznego grona autorów, co pokazuje, iż fenomen mowy nienawiści rozprzestrzenia się nie dzięki powszechności jego stosowania w prasie, lecz wskutek działalności stosunkowo niewielkiego kręgu osób o określonych poglądach. Jest to naszym zdaniem istotna wskazówka dla prowadzenia określonych działań prewencyjnych. Kolejną obserwacją było spiętrzenie nienawiści lub dyskryminacji. Natrafialiśmy bowiem często na teksty, które szkalowały więcej niż jedną grupę społeczną. Bardzo istotną obserwacją był również zauważony trend łączenia kwestii emancypacji środowisk mniejszości seksualnych, postrzegany negatywnie, z dyskursem gender, również demonizowanym i ujmowanym w kategorii zagrożenia cywilizacyjnego. Sprzeciw wobec gender ma więc w istocie homofobiczne podstawy. Zdarzało się, iż odpowiedzialnością za ten „upadek cywilizacji” obarczane były środowiska żydowskie, co pokazuje pewne kaskadowe paradoksy myślenia osób, rozpowszechniających mowę nienawiści w prasie.

Finansowane ze środków:

Patroni:

Hate Speech Alert – przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej

projekt realizowany przez Stowarzyszenie Interkulturalni PL oraz Fundację Dialog Pheniben, w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego ze środków Funduszy EOG.

Nasze badanie jakościowe zostało zaprezentowane w sposób podobny do tego, przedstawionego w książce S. Kowalskiego i M. Tulli, a więc obejmowało cytaty z poszczególnych artykułów, opatrzone odautorskim komentarzem wskazującym z jakich przyczyn dany tekst został uznany przez nas za mowę nienawiści. Pewnym odstępstwem było to, iż materiał faktograficzny dotyczący danej grupy jest poprzedzony wprowadzeniem, nakreślającym ogólny sposób narracji stwierdzony przez nas w wyselekcjonowanym materiale prasowym w stosunku do danej grupy społecznej, objętej badaniem.

W stosunku do niewielkiej liczby artykułów, zakwalifikowanych jako mowa nienawiści dokonaliśmy ich streszczenia, ze względu na trudności z wyselekcjonowaniem konkretnych fragmentów stanowiących ilustrację treści będących w istocie mową nienawiści. Trudność ta wynikała głównie z kontekstowego ujęcia wrogiego, nienawistnego języka oraz intensywności nasycenia tekstu tego typu narracją, która w zasadzie wymagałaby zacytowania całego tekstu jako przykładu.

Reasumując, oddaliśmy w ręce czytelnika materiał niewątpliwie naznaczony subiektywizmem oceniających, ale na tyle obszerny i „surowy”, aby każdy mógł osobiście się do niego odnieść i dokonać samodzielnej refleksji. Jest to jednak materiał spójny z prowadzonymi wcześniej i obecnie innymi badaniami nad tym fenomenem. Biorąc pod uwagę fakt, iż media w znaczącym stopniu kreują postawy społeczne, ale też wyznaczają zakres i tematykę dyskursu publicznego, można sądzić, iż owa zbieżność nie jest przypadkowa, a wynik naszych badań odnosi się wprost do zastanej rzeczywistości społecznej, kreśląc jej trafny obraz.

Opracowanie:

Adam Bulandra (adam.bulandra@interkulturalni.pl), Jakub Kościółek (biuro@interkulturalni.pl)

Finansowane ze środków:

Patroni:

Pierwsze
Radio
Informacyjne

